

УДК 330.15:504.06

А.О.Тендюк, к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті розглядаються теоретичні підходи до трактування сутності екологічного менеджменту. Здійснено деталізацію предмету екологічного менеджменту, систематизовано його основні напрямки, рівні та механізми.

Ключові слова: екологічний менеджмент, рівні екологічного менеджменту, функції екологічного менеджменту.

А.О.Тендюк

THEORETICAL PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

In the article the theoretical approach of essence of ecological management is examined. Working out in detail of the article of ecological management is carried out, is systematized he 's basic directions, levels and mechanisms.

Key words: environmental management, the level of environmental management, environmental management functions.

А.А.Тендюк

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

В статье рассматриваются теоретические подходы к трактовке сущности экологического менеджмента. Осуществлен деталізацію предмета экологического менеджмента, систематизированы его основные направления, уровни и механизмы.

Ключевые слова: экологический менеджмент, уровни экологического менеджмента, функции экологического менеджмента.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Виокремлення екологічного менеджменту як самостійного виду діяльності в загальній структурі менеджменту було зумовлене нагальною потребою подолання екологічних проблем, та забезпечення екологічної безпеки суспільства, які у сучасному світі стали нагальною потребою. Для України розвиток екологічного менеджменту є вимогою часу. Так, за даними Мінприроди України, середньорічні втрати ВВП внаслідок погіршення стану

довкілля становлять 10-15%, а за оцінками Міжнародного інституту менеджменту навколишнього середовища (Швейцарія), рівень екологічного збитку в Україні є одним з найвищих у світі – 15-20% ВВП. Ресурсоємність вітчизняної економіки утричі перевищує світовий рівень; технічна база суспільного виробництва та інфраструктурного комплексу зношується катастрофічними темпами, що призводить до зниження рівня техногенно-екологічної безпеки; стратегічними напрямками розвитку економіки України передбачено нарощування потужностей та обсягів випуску сировинних, енерго- і матеріалоемних галузей, особливо екологічно шкідливих (металургія, хімічна, нафтохімічна промисловості); зростання експорту сировинних ресурсів. Відповідно, для нашої держави імплементація принципів, інструментів та механізмів екологічного менеджменту у господарську практику, їх інтеграція до стратегії та політики розвитку держави є нагальною потребою, яка потребує консолідації зусиль науковців, управлінського апарату та фахівців-практиків, з метою формування, обґрунтування та запровадження дієвих засобів гарантування екологічної безпеки розвитку держави. Саме на досягнення такої мети орієнтований екологічний менеджмент.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Окремі напрямки проблем екологічного менеджменту розкрито у наукових роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: Бистряков І.К., Галушкіна Т.П., Герасимчук З.В., Долішній М.І., Данилишин Б.М., Кравців В.С., Кожушко П.М., Лук'янихін В.А., Мельник Л.Г., Пахомова Н.В., Скрипчук П.М., Трегобчук В.С., Харичков С.К., Хлобистов Є.В.

Цілі статті. Пошук ефективних управлінських механізмів досягнення екологічної збалансованості господарської діяльності потребує поглиблення та деталізації теоретичних засад екологічного менеджменту. Усвідомлення основних напрямків, цілей та функцій екологічного управління дозволить деталізувати суб'єктів реалізації завдань екологічного менеджменту та забезпечить комплексність їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Екологічний

менеджмент в Україні на даному етапі знаходиться на етапі становлення та не має не лише ефективної практичної імплементації, а й єдності теоретико-методичного апарату. В таблиці 1 здійснено аналіз теоретичних підходів до тлумачення екологічного менеджменту.

Таблиця 1
Теоретичні підходи до трактування сутності екологічного менеджменту

Автор, джерело	Визначення	Об'єкт управління	Основна мета управління
1	2	3	4
Лук'яніхін В.А., Лук'яніхіна О.А.	«... тип управління принципово орієнтований на формування і розвиток екологічного виробництва та екологічної культури життєдіяльності людини, побудований на соціально-економічному та соціально-психологічному мотивуванні гармонії взаємин людини з природою»	економічна система	екологічне виробництво, екологічна культура життєдіяльності
Яндиганов Я.Я.	«... аналіз, планування, перетворення в життя та контроль за поведінкою природоохоронних заходів з метою досягнення завдань підприємства: отримання прибутку та його екологічно безпечний розвиток; вміння приймати ефективні управлінські рішення з метою покращення природоохоронної діяльності підприємств в конкретній ринковій ситуації»	підприємство	отримання прибутку, екологічно безпечний розвиток
Гармідер Л.Д., Михальчук Л.В.	«... добровільна, ініціативна та результативна діяльність економічних суб'єктів, спрямована на реалізацію їх власних екологічних цілей, проєктів і програм, розроблених на основі принципів екоефективності та екосправедливості»	економічна система	екоефективність та екосправедливість
Колектив авторів під керівництвом Семенова В.Ф. [1]	«... частина загальної системи менеджменту що включає організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси і ресурси для розробки, впровадження та оцінки досягнутих результатів і вдосконалення екологічної політики»	керований об'єкт	оптимізація екологічної політики

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М.[4, с. 16]	«... цілеспрямована, свідома діяльність, пов'язана з розробленням, запровадженням, реалізацією, контролюванням різноманітних заходів природоохоронного характеру, які повинні забезпечити раціональне використання і збереження природних ресурсів, дотримання екологічної безпеки»	керований об'єкт	раціональне використання природних ресурсів, дотримання екологічної безпеки
Пахомова Н.В., Ендрес А., Рихтер К.[5, с. 260]	«... система управління діяльністю підприємства в тих її формах, напрямках та аспектах, які прямо або опосередковано стосуються взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем;»	підприємство	мінімізація негативного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище, високий рівень екологічної безпеки
Закирова Д.И. [3]	«... процес та результат ініціативної діяльності економічних суб'єктів, направлений на досягнення власних екологічних цілей, реалізацію екологічних програм на основі принципів екологічної ефективності та екологічної справедливості»	економічна система	реалізація власних екологічних цілей та екологічних програм

Наукові погляди щодо сутності екологічного менеджменту різняться щодо мети та цілей, об'єкту та суб'єктів реалізації, що ускладнює напрацювання механізмів та інструментів реалізації екологічної політики.

Екологічний менеджмент потрібно розуміти як цілеспрямовану, свідому діяльність, пов'язану з розробкою, впровадженням, реалізацією, контролем заходів спрямованих на оптимізацію взаємодії людини та навколишнього природного середовища.

При цьому, нагальною вимогою часу є реалізація функцій екологічного менеджменту у трьох сферах: раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища,

забезпечення екологічної безпеки людини, відповідно до форм взаємодії людини та суспільства (рис 1).

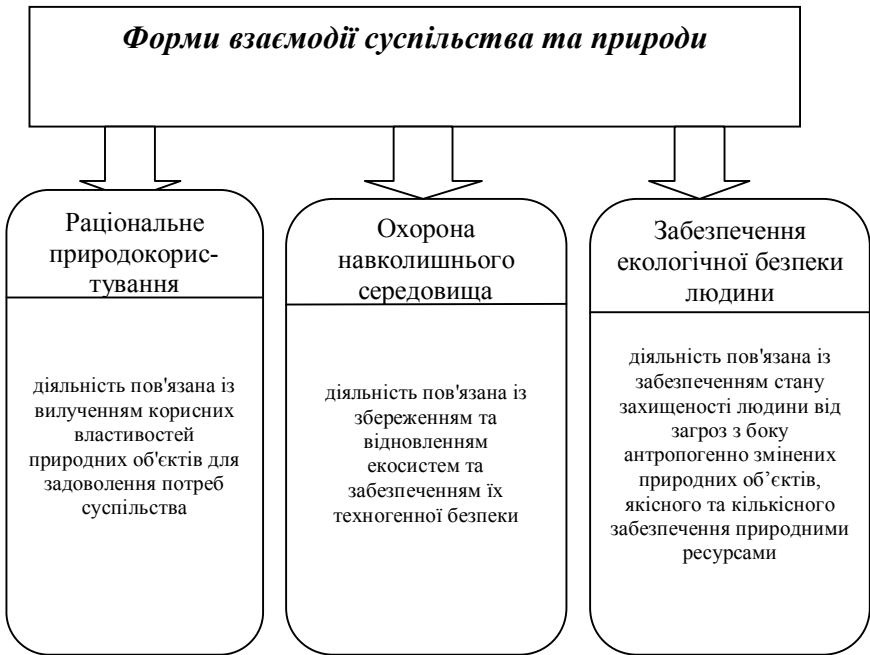

Рис. 1. Форми взаємодії суспільства та навколишнього середовища

На початкових етапах становлення екологічного менеджменту (у 60-70-х роках ХХ століття) предметом екологічного менеджменту була виключно охорона навколишнього природного середовища. В подальшому, коло проблемних питань екологічного менеджменту було розширено на предмет раціонального використання природних ресурсів, забезпечення їх збереження та відтворення для наступних поколінь. На сучасному етапі розвитку продуктивних сил суспільства, за існуючого рівня та способів взаємодії людини і навколишнього середовища стає зрозумілим, що предмет екологічного менеджменту потребує його доповнення у напрямку забезпечення екологічної безпеки людини, щодо захищеності

людини від загроз з боку антропогенно змінених природних об'єктів, якісного та кількісного забезпечення природними ресурсами.

Такий спектр проблемних питань екологічного менеджменту дає можливість розширити завдання екологічного управління до таких актуальних завдань сьогодення як забезпечення природно-техногенної та продовольчої безпеки, екологічної безпеки продовольчих товарів, в тому числі й застосування генно-модифікованих організмів, забезпечення якісного та кількісного відтворення населення.

Таким чином, екологічний менеджмент забезпечує екологізацію функцій планування, організації, мотивації та контролю на макро-, мезо та мікрорівнях господарського управління та виконання вищезазначених функцій в сфері екологічного управління.

Для забезпечення охорони навколишнього природного середовища та природокористування використовують певні механізми, всі елементи яких в господарській практиці не ізольовані один від одного, а тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені (рис. 2).

Відповідно до форм взаємодії суспільства з навколишнім середовищем, можна визначити механізми раціонального природокористування, механізми охорони навколишнього середовища та механізми забезпечення екологічної безпеки.

За природою впливу на інтереси суб'єктів та об'єктів менеджменту, можна розмежувати інституційні, фінансові, ринкові та психологічні механізми. На практиці механізми екологічного менеджменту реалізуються за допомогою системи методів та інструментів Загалом, світовою практикою напрацьовано досить широкий набір засобів, які дозволяють впливати на досягнення мети та цілей екологічного менеджменту. Їх можна класифікувати за різними ознаками: виконуваними функціями, способом впливу, змістовним характером впливу, ключовим принципом впливу на економічні інтереси суб'єктів та іншими ознаками [6].

Потрібно зауважити, що механізми екологічного менеджменту реалізуються на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях, які різняться метою, суб'єктами та об'єктами управління, що відображено на рис. 3.

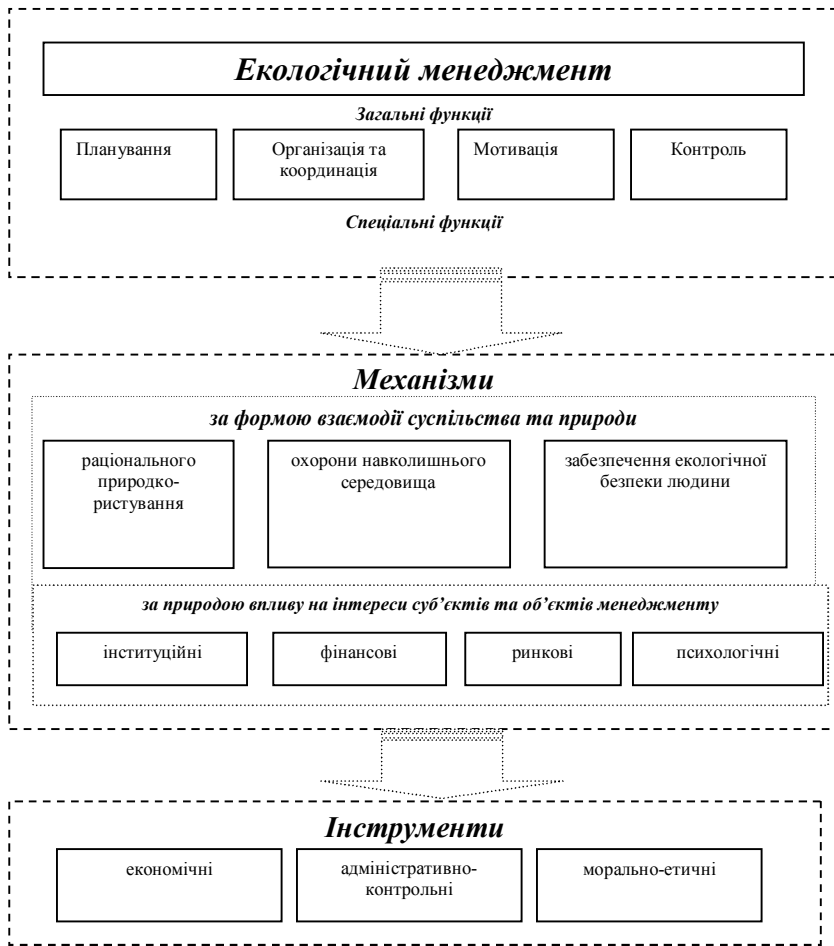

Рис. 2. Функції, механізми та інструменти екологічного менеджменту

	<i>Мета</i>	<i>Суб'єкт</i>	<i>Об'єкт управління</i>
Глобальний рівень	створення механізмів вирішення глобальних екологічних проблем, гармонізації взаємодії суспільства та природи в планетарному масштабі	міжнародні організації (ООН, ЮНЕСКО, ЮНЕП,	глобальні екологічні проблеми (випробовування ядерної, руйнування озонового шару)
Національний рівень	напрацювання механізмів впливу на охорону навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки населення, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу держави	органи загальнодержавної законодавчої та виконавчої влади	національні екологічні інтереси, довкілля, населення, природо-ресурсний потенціал
Регіональний рівень	створення механізмів впливу на охорону навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки населення, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу в межах адміністративних, географічних, економічних, екологічних зон	органи територіального управління	регіональні суспільні системи, окремі екосистеми (річки, озера, природні зони), транспортні системи, великі міста
Локальний рівень	напрацювання механізмів вирішення екологічних проблем локального масштабу	органи місцевого самоврядування, громадськість, адміністративний апарат підприємств, установ	окремі райони, міста, територіальні утворення підприємства

Рис. 3. Рівні екологічного менеджменту

Висновки. Подальше удосконалення теоретичної бази екологічного менеджменту лежить у площині розмежування цілей та завдань, напрацювання механізмів та інструментів для кожного рівня екологічного менеджменту.

1. Екологічний менеджмент: Навчальний посібник/ за ред. В.Ф. Семенова О.Л. Михайлюк. – Київ, Центр навчальної літератури, 2004. –516 с.
2. Екологічний менеджмент і аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм): Монографія/ Під ред. д.е.н. Т.П. Галушкіної.– Одеса: Вид-во ТОВ «ІНВАЦ», 2006. – 184 с.
3. Закирова Д.И. Проблемы и перспективы развития экологического менеджмента в Республике Казахстан // Екологічний менеджмент як складова частина сталого розвитку: Зб. наук. праць ДОНДУУ.- Серія «Державне управління». Т.5. – Донецьк. – 2004. – Вип. 33. – С. 147-154.
4. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. Екологічний менеджмент: Підручник.– К.: ВЦ «Академія», 2007. – 432 с.
5. Пахомова Н. В., Эндерс А., Рихтер К. Экологический менеджмент.- СПб: Питер, 2003. – 544 с.
6. Тендюк А.О. Система методів та інструментів екологічного менеджменту / Тендюк А.О. // Економічні науки. Серія “Економіка та менеджмент”: Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 7(26). Частина 3. – Луцьк, 2010. – С.224-233.